

ลักษณะทั่วไปของเกษตรกรผู้จัดทำแปลงขยายพันธุ์

ในการผลิตเมล็ดพันธุ์นั้น การจัดทำแปลงขยายพันธุ์นับ เป็นสิ่งที่สำคัญมากใน ขบวนการผลิต เนื่องจากเมล็ดพันธุ์ที่ผลิต ได้นั้นจะมีคุณภาพดีหรือไม่ดี จะขึ้นอยู่กับ การดูแล รักษาของเกษตรกรในแปลง และถ้าเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับจากแปลงขยายพันธุ์เป็นเมล็ดพันธุ์ที่ไม่ มีคุณภาพแล้ว แม้จะนำไปผ่านขั้นตอนการผลิตในขั้นต่อไปก็จะ ไม่สามารถทำให้เมล็ดพันธุ์นั้นมี คุณภาพที่ดีได้ การผลิตเมล็ดพันธุ์ถั่วลิสงก็เช่นกัน

การจัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสงของศูนย์ขยายพันธุ์พืช¹

เนื่องจากทางศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ดำเนินการผลิตเมล็ดพันธุ์พืช ไม่มีพื้นที่ที่จะ ใช้ใน การจัดทำแปลงขยายพันธุ์ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการคัดเลือกเกษตรกรและพื้นที่ ที่เหมาะสมในการจัดทำแปลงขยายพันธุ์ โดยมีการรวบรวมกลุ่มเกษตรกรที่พื้นที่ติดต่อใกล้ เคียงกันขึ้นมา เรียกว่า เกษตรกรผู้จัดทำแปลงขยายพันธุ์ (Contract Grower) หรือ บางครั้งก็เรียกว่า เกษตรกรผู้ร่วมโครงการ โดยทางศูนย์ขยายพันธุ์พืชจะส่งเจ้าหน้าที่พนักงาน เกษตรซึ่งเป็น พนักงานตรวจแปลง (Field Inspector) เข้าไปควบคุมดูแล เกษตรกรในการจัดทำแปลงขยายพันธุ์อย่างใกล้ชิด ตั้งแต่การเตรียมดิน การปลูก จนถึง การจัดซื้อเมล็ดพันธุ์จากเกษตรกร เพื่อนำไปปรับปรุงสภาพเมล็ดพันธุ์ยังโรงงานของศูนย์ ขยายพันธุ์พืชต่อไป นอกจากนี้ ทางศูนย์ขยายพันธุ์พืชยังมีห้องปฏิบัติการตรวจสอบและควบคุมคุณภาพเมล็ดพันธุ์ ซึ่งจะทำการตรวจสอบและควบคุมคุณภาพทุกระยะ เพื่อให้เมล็ดพันธุ์ที่ ได้รับจากแปลงขยายพันธุ์มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

¹ จงกล กรรมเลขฯ, สปีของการผลิตเมล็ดพันธุ์ถั่วลิสงของศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่

นครราชสีมา, หน้า 10-13.

เมื่อทางศูนย์ขยายพันธุ์พืช ได้ทำการคัดเลือกเกษตรกรผู้จัดทำแปลงขยายพันธุ์แล้ว เกษตรกรจะต้องทำข้อตกลงการจัดทำแปลงขยายพันธุ์พืชกับกรมส่งเสริมการเกษตรเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งข้อตกลงดังกล่าวมีเงื่อนไข ดังต่อไปนี้

1. เกษตรกรจะจัดทำแปลงขยายพันธุ์พืช โดยใช้เมล็ดพันธุ์และเชื้อไรโซแบียมที่ซื้อจากกรมส่งเสริมการเกษตร และการซื้อเมล็ดพันธุ์และเชื้อไรโซแบียมดังกล่าวจะต้องชำระเป็นเงินสด
2. เกษตรกรจะดำเนินการจัดทำแปลงขยายพันธุ์ ในบริเวณพื้นที่ที่ทางกรมส่งเสริมการเกษตรเห็นชอบ
3. เกษตรกรยินยอมเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการปลูกพืชเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ ก่อนลงมือจัดทำแปลงขยายพันธุ์จากเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการเกษตร
4. เกษตรกรจะปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการเกษตร อย่างเคร่งครัด เช่น การเตรียมดิน การวางระยะปลูก การกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช การป้องกันมิให้พืชเกิดกลายพันธุ์ และการเก็บเกี่ยว
5. เกษตรกรยินยอมที่จะจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ที่ผลิตได้ให้แก่กรมส่งเสริมการเกษตร โดยทางกรมส่งเสริมการเกษตรจะรับซื้อ ในราคาสูงกว่าราคาตลาดท้องถิ่น 10-20 % ซึ่งจะขึ้นอยู่กับคุณภาพเมล็ดพันธุ์ที่ได้จากแปลงขยายพันธุ์
6. ในระหว่างรอการส่งมอบเมล็ดพันธุ์ให้แก่คณะกรรมการจัดซื้อของกรมส่งเสริมการเกษตร เกษตรกรจะต้องเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์อย่างดีที่สุด โดยมีการป้องกันความเสียหายจากศัตรูพืช ความชื้นจากภายนอก เช่น น้ำค้าง น้ำฝน เป็นต้น
7. กรมส่งเสริมการเกษตรจะพิจารณารับซื้อเมล็ดพันธุ์จากเกษตรกรเฉพาะที่มีคุณภาพได้ตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ ในระเบียบกรมส่งเสริมการเกษตรว่าด้วยคุณภาพเมล็ดพันธุ์ พ.ศ.2524 แก้ไขครั้งที่ 2 พ.ศ.2528 โดยกำหนดคุณภาพของเมล็ดพันธุ์ถั่วลิสงที่จะรับซื้อไว้ดังนี้
 - 7.1 เมล็ดพันธุ์สุกหิ ต่ำสุด ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 90 โดยน้ำหนัก
 - 7.2 เมล็ดพันธุ์อ่อนสุก สูงสุด ไม่เกินร้อยละ 0.2 โดยน้ำหนัก
 - 7.3 สิ่งเจือปนสูงสุด ไม่เกินร้อยละ 10 โดยน้ำหนัก
 - 7.4 ความชื้นสูงสุด ไม่เกินร้อยละ 12 โดยน้ำหนัก
 - 7.5 ความงอกต่ำสุด ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 75

7.6 อัตราการกะเทาะต่ำสุดไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60

ในการจัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสงของศูนย์ขยายพันธุ์พืชนี้ เกษตรกรรายหนึ่ง ๆ จะทำการแปลงขยายพันธุ์จำนวนพื้นที่เท่าใด จะต้องขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่วิชาการ ของกรมส่งเสริมการเกษตร

สภาพของพื้นที่ทำการศึกษ

สำหรับการศึกษานี้ได้ทำการศึกษา โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการจัดทำแปลงขยายพันธุ์พืชของเกษตรกรศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 นครราชสีมา และศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 3 ลำปาง และเพื่อให้เกิดความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับเกษตรกร จึงขออธิบายลักษณะทั่วไปของพื้นที่ทำการศึกษาดังนี้

1. สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศของจังหวัดนครราชสีมา

จังหวัดนครราชสีมาเป็นเมืองหลักเมืองหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นจังหวัดที่ใหญ่ที่สุดของภาคนี้ มีเนื้อที่กว้างขวางถึง 19,589.90 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางตอนล่างของภาค โดยอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 250 กิโลเมตร

ภูมิประเทศทั่วไปเป็นที่ราบสูง ทางด้านตะวันตกและด้านใต้มีทิวเขาตองพญาเย็น ทิวเขาตองรัก กันเป็นแนวยาว และค่อม ๆ ลาดสู่ทางทิศเหนือ ทำให้ที่ราบลุ่มซึ่งเหมาะแก่การทำงาน

นครราชสีมาเป็นจังหวัดที่มีฝนตกน้อย โดยฝนจะเริ่มตกในเดือนเมษายน และตกหนักในราวเดือนกันยายน สภาพดินในพื้นที่กว่าครึ่งของพื้นที่จังหวัดมีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ประกอบกับการที่ป่าไม้ถูกทำลาย และมีปริมาณฝนตกน้อยทำให้เกิดความแห้งแล้ง การเพาะปลูกไม่ได้ผลดี

จังหวัดนครราชสีมาเป็นพื้นที่ต้นน้ำแม่น้ำมูลจึงได้รับประโยชน์ในด้านการทำนา และการบริโภค มีโครงการชลประทานต่าง ๆ เช่น โครงการชลประทานลำพระเพลิง โครงการชลประทานลำตะคอง โครงการชลประทานทุ่งสัมฤทธิ์ และโครงการอ่างเก็บน้ำต่าง ๆ สำหรับห้วย คลอง บึงต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติให้มีขนาดเล็กและตื้นเขิน จึงใช้ประโยชน์ได้น้อย

อาชีพที่สำคัญ คือ อาชีพทางเกษตรกรรม มีการทำนา เพาะปลูกมันสำปะหลัง

ข้าวโพด และปอ อาชีพที่มีความสำคัญรองลงมา ได้แก่ การประกอบธุรกิจ การค้า อุตสาหกรรม การบริการ และการรับจ้างทั่วไป

2. สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศของจังหวัดลำปาง

จังหวัดลำปางตั้งอยู่ตอนบนของภาคเหนือของประเทศไทย โดยอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางเหนือเป็นระยะทาง 604 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งสิ้น 12,517.63 ตารางกิโลเมตร

พื้นที่โดยทั่วไปของจังหวัดลำปางเป็นที่ราบสูง มีภูเขาล้อมรอบ และมีที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำวังบางส่วน ทางตอนบนของจังหวัดเป็นพื้นที่ภูเขาและป่าทึบ ทางตอนใต้เป็นป่าโปร่งและทุ่งหญ้า ส่วนตอนกลางเป็นที่ราบซึ่งเป็นที่เกษตรกรรมที่สำคัญของจังหวัด

ภูมิอากาศโดยทั่วไปของจังหวัดลำปางมักร้อนจัดในฤดูร้อน และหนาวจัดในฤดูหนาว และมีฝนตกหนักในช่วงเดือนสิงหาคมและกันยายน

แม่น้ำต๋อย แม่น้ำยาว แม่น้ำจาง และแม่น้ำวัง เป็นแม่น้ำที่สำคัญของจังหวัดนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แม่น้ำวังที่ไหลผ่านอำเภอต่าง ๆ ถึง 8 อำเภอ ช่วยให้ที่ราบริมฝั่งแม่น้ำสายนี้เป็นแหล่งผลิตทางการเกษตรที่สำคัญของจังหวัดลำปาง นอกจากแม่น้ำสายนี้แล้วยังมีโครงการชลประทานสำคัญ ๆ ที่สามารถส่งน้ำหล่อเลี้ยงอาณาบริเวณโดยรอบได้อีกด้วย เช่น เขื่อนกิ่วลม และอ่างเก็บน้ำบ้านแลง

ประชาชนจังหวัดลำปางยังคงประกอบอาชีพหลักเช่นเดียวกับจังหวัดอื่น ๆ ของประเทศไทย โดยทำการเพาะปลูกข้าวเหนียว ถั่วลิสง อ้อยน้ำตาล ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ สับปะรด ขาสู้พื้นเมือง และขาสู้พันธุ์เวอร์จิเนีย อาชีพอื่น ๆ ที่มีความสำคัญรองลงมา คือ การค้า การทำอุตสาหกรรมการเกษตร เช่น โรงงานน้ำตาลทราย เป็นต้น

ลักษณะทั่วไปของเกษตรกรผู้จัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสง

จากการศึกษาภาคสนามที่ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 นครราชสีมา และศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 3 ลำปาง โดยได้ทำการสอบถามเกษตรกรที่ได้จัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสง ในฤดูเพาะปลูกปี 2528/29 เพื่อรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสง ได้พบข้อมูลเบื้องต้น ดังนี้

เกษตรกรที่ได้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น 60 ราย โดยแบ่งเป็นเกษตรกรของศูนย์

ขยายพันธุ์พืชพันธุ์ละ 30 ราย ซึ่งแบบสอบถามได้เจาะจงเฉพาะเกษตรกรที่จัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสงเท่านั้น จากการสำรวจพบว่า เกษตรกรที่จัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสงส่วนใหญ่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีประสบการณ์ในการจัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสงโดยเฉลี่ย 6-8 ปี ซึ่งจะเห็นได้ว่าเกษตรกรเหล่านี้มีความคุ้นเคยกับการจัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสงพอสมควร

จากตารางที่ 4.1 จะเห็นได้ว่า เกษตรกรผู้จัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสงส่วนใหญ่เป็นเพศชาย โดยศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 นครราชสีมา มีเกษตรกรเป็นเพศหญิง 5 ราย ส่วนศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 3 ลำปางมีเกษตรกรเป็นเพศหญิงเพียงรายเดียวเท่านั้น รวมแล้วเกษตรกรทั้งหมด 60 ราย จะเป็นชายถึง 54 ราย และเป็นหญิงเพียง 6 รายเท่านั้น

จากตารางที่ 4.2 จะเห็นช่วงอายุของเกษตรกรผู้จัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสงสำหรับเกษตรกรของศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 นครราชสีมา จะมีอายุอยู่ในระหว่างช่วง 41-50 ปี มากที่สุด ถึง 13 ราย รองลงมาได้แก่ ช่วงอายุระหว่าง 31-40 ปี มี 9 ราย ช่วงอายุที่น้อยที่สุด ได้แก่ 60 ปีขึ้นไป มีเพียง 2 ราย อายุเฉลี่ยของเกษตรกรเท่ากับ 43.03 ปี

เกษตรกรศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 3 ลำปาง มีอายุอยู่ในระหว่างช่วง 51-60 ปี มากที่สุด จำนวน 9 ราย รองลงมาได้แก่ ช่วงอายุระหว่าง 41-50 ปี มี 8 ราย ช่วงอายุที่น้อยที่สุด ได้แก่ 60 ปีขึ้นไป เช่นเดียวกับเกษตรกรศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 นครราชสีมา มีเพียง 3 ราย อายุเฉลี่ยของเกษตรกรเท่ากับ 46.27 ปี

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรที่จัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสงที่ได้ทำการศึกษา ส่วนใหญ่จะมีอายุในช่วงระหว่าง 41-50 ปี โดยเกษตรกรของศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 3 ลำปาง จะมีอายุเฉลี่ยสูงกว่าเกษตรกรของศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 นครราชสีมาเล็กน้อย

จากตารางที่ 4.3 จะเห็นพื้นที่ที่เกษตรกรใช้ในการจัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสงของแต่ละราย สำหรับเกษตรกรศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 นครราชสีมา มีเกษตรกรที่จัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสง 4 ไร่ มากที่สุดถึง 15 ราย รองลงมาใช้พื้นที่จัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสง 2 ไร่ จำนวน 8 ราย ที่เหลือใช้พื้นที่ในการจัดทำแปลงขยายพันธุ์ 6 ไร่ จำนวน 6 ราย และ 7 ไร่ขึ้นไปมีเพียงรายเดียว การใช้พื้นที่ในการจัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสงโดยเฉลี่ยต่อรายเท่ากับ 4 ไร่

เกษตรกรของศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 3 ลำปาง มีเกษตรกรที่ใช้พื้นที่ในการจัดทำ

ตารางที่ 4.1 เพศของเกษตรกรผู้จัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสงของเกษตรกรศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 นครราชสีมา และศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 3 ลำปาง

หน่วย : ราย

เพศ	ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 นครราชสีมา	ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 3 ลำปาง
ชาย	25	29
หญิง	5	1
รวม	30	30

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4.2 อายุของเกษตรกรผู้จัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสงของเกษตรกรศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 นครราชสีมา และศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 3 ลำปาง

หน่วย : ราย

อายุ	ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 นครราชสีมา	ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 3 ลำปาง
21-30	3	4
31-40	9	6
41-50	13	8
51-60	3	9
60 ปีขึ้นไป	2	3
รวม	30	30

ศูนย์วิทยพัชร์พำกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4.3 พื้นที่ใช้ในการจัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสงของเกษตรกรศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 นครราชสีมา และศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 3 ลำปาง

หน่วย : ไร่

พื้นที่ (ไร่)	ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 นครราชสีมา	ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 3 ลำปาง
1	-	4
2	8	9
3	-	4
4	15	6
5	-	2
6	6	2
7 ไร่ขึ้นไป	1	3
รวม	30	30

ตารางที่ 4.4 การถือครองที่ดินของเกษตรกรผู้จัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสงของเกษตรกร
ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 นครราชสีมา และศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 3 ลำปาง

หน่วย : ราย

การถือครอง (ไร่)	ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 นครราชสีมา	ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 3 ลำปาง
เป็นของตนเอง	28	22
ผู้อื่นให้ทำโดยไม่ คิดค่าเช่า	1	3
เช่าผู้อื่นทำ	1	5
รวม	30	30

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสง 2 ไร่ มากที่สุดจำนวน 9 ราย รองลงมาใช้พื้นที่จัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสง 4 ไร่ จำนวน 6 ราย ที่เหลือใช้พื้นที่ในการจัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสง 1 ไร่ และ 3 ไร่ ประเภทละ 4 ราย ใช้พื้นที่ 5 ไร่ และ 6 ไร่ ประเภทละ 2 ราย และใช้พื้นที่ 7 ไร่ขึ้นไปจำนวน 3 ราย การใช้พื้นที่ในการจัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสงของเกษตรกรเฉลี่ยต่อไร่เท่ากับ 4.3 ไร่

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้พื้นที่ในการจัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสงในช่วง 2-4 ไร่ โดยเกษตรกรทั้ง 2 ศูนย์ขยายพันธุ์พืชมีการใช้พื้นที่ในการจัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสงเฉลี่ยต่อรายใกล้เคียงกันคือประมาณ 4 ไร่

จากตารางที่ 4.4 จะเห็นลักษณะการถือครองที่ดินที่ใช้ในการจัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสง สำหรับศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 นครราชสีมา เกษตรกรจะมีที่ดินเป็นของตนเอง 28 ราย ที่ดินที่ผู้อื่นให้ทำโดยไม่คิดค่าเช่า 1 ราย และมีที่ดินที่เช่าผู้อื่น 1 ราย ส่วนเกษตรกรศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 3 ลำปาง มีเกษตรกรที่มีที่ดินเป็นของตนเอง 22 ราย ผู้อื่นให้ทำเปล่า 3 ราย และเช่าผู้อื่น 5 ราย

จะเห็นว่าเกษตรกรที่จะทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสงส่วนใหญ่จะมีที่ดินที่ใช้ในการจัดทำแปลงขยายพันธุ์ถั่วลิสงเป็นของตนเอง โดยมีเกษตรกรที่มีที่ดินเป็นของตนเองถึง 50 ราย จากเกษตรกรทั้งหมด 60 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 83.33

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย